

Autoreferat

1. Imię i nazwisko: Agnieszka Kuszewska
2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe/artystyczne – z podaniem nazwy, miejsca i roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej:

Stopień naukowy doktora nauk humanistycznych w zakresie nauk o polityce, nadany uchwałą Rady Naukowej Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego z dnia 24 lutego 2009 roku. Temat rozprawy doktorskiej: „Konflikt indyjsko-pakistański o Kaszmir w latach 1947-2006 jako zagrożenie dla bezpieczeństwa regionalnego i globalnego. Od eskalacji do rozmów pokojowych”

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych/artystycznych:

- Wyższa Szkoła Humanistyczno-Ekonomiczna w Łodzi, asystent naukowo-dydaktyczny w Katedrze Stosunków Międzynarodowych w latach 2002-2005 (umowa o pracę)
- wykładowczyni w Instytucie Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji (IPSiR) Uniwersytetu Warszawskiego (specjalność: politologia), w latach 2007-2011 (umowa o dzieło)
- Uniwersytet Humanistyczno-społeczny SWPS (wcześniej: Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej): od października 2007 r., obecnie na stanowisku adiunkta w Katedrze Polityki Międzynarodowej i Kierownika Kierunku International Business Relations (umowa o pracę na czas nieokreślony)

4. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz. 595 ze zm.).

Jako osiągnięcie naukowe stanowiące podstawę ubiegania się o nadanie stopnia naukowego doktora habilitowanego wskazuję monografię pt. *Zrozumieć Pakistan. Radykalizacja, terroryzm i inne wyzwania*.

a) tytuł osiągnięcia naukowego/artystycznego:

Zrozumieć Pakistan. Radykalizacja, terroryzm i inne wyzwania

b) (autor/autorzy, tytuł/tytuły publikacji, rok wydania, nazwa wydawnictwa):

Kuszevska Agnieszka, *Zrozumieć Pakistan. Radykalizacja, terroryzm i inne wyzwania*, Wydawnictwo Naukowe PWN SA, Warszawa 2015.

c) omówienie celu naukowego/artystycznego ww. prac i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania

Monografia pt. *Zrozumieć Pakistan. Radykalizacja, terroryzm i inne wyzwania*, wskazana przeze mnie jako osiągnięcie naukowe, stanowi mój wkład do analizy dynamiki współczesnych uwarunkowań międzynarodowych z odniesieniem do istotnego pod względem strategicznym regionu Azji Południowej. Problematyka podjęta w pracy jest ważna z punktu widzenia nauki o stosunkach międzynarodowych, nauki o bezpieczeństwie, a także teorii polityki i teorii konfliktów.

W swojej pracy naukowej korzystam z całego szeregu metod badawczych stosowanych w naukach społecznych, w tym w nauce o polityce. W prowadzonych przeze mnie badaniach przyjmuję podejście interdyscyplinarne, będące ważnym i skutecznym narzędziem badawczym w nauce o stosunkach międzynarodowych. Analizując problemy Pakistanu korzystam z warsztatu politologicznego, historycznego, socjologicznego i prawniczego. Szeroko pojęte metody empiryczne i decyzyjne, pozwalające na kompleksową analizę badawczą, ujmującą całokształt politycznych realiów w interesującym mnie regionie Azji Południowej, należą do pierwszej grupy stosowanych przeze mnie narzędzi badawczych. Do drugiej grupy metod zaliczam analizę historyczną w ujęciu przyczynowo-skutkowym, prawną i komparatystyczną, szeroko stosowaną w tej monografii i moich pozostałych publikacjach. Ważną metodą badawczą, niezbędną do przygotowania tej monografii była obserwacja uczestnicząca, wywiady z ekspertami z różnych dziedzin, analizy raportów i

innych tekstów źródłowych, dokonane przeze mnie podczas pobytów badawczych w Pakistanie w latach 2013, 2014 i 2015.

Islamska Republika Pakistanu, szóste na świecie pod względem liczby ludności, jedyne muzułmańskie państwo posiadające broń nuklearną, odgrywa szczególną rolę w kształtowaniu regionalnego systemu bezpieczeństwa. Geostrategiczne usytuowanie nad Morzem Arabskim, w sąsiedztwie m. in. Iranu i Afganistanu, działalność licznych organizacji islamskich radykałów na terytorium Pakistanu, zaangażowanie tego państwa w przewlekły, nierozwiązany konflikt w Indiach to jedne z ważniejszych czynników, które sprawiają, że zrozumienie szczególnej specyfiki Pakistanu i jego wielu obliczy jest niezbędne do analizy obecnych południowoazjatyckich realiów, a także do budowy przyszłych scenariuszy. Pakistan ma rangę kluczowego punktu odniesienia („pivotal state”) w polityce tak ważnych aktorów na arenie międzynarodowej jak Stany Zjednoczone, Chiny i Indie, choć bilateralne relacje Islamabadu z tymi państwami charakteryzują się całkowicie odmiennymi, odziedziczonymi historycznie uwarunkowaniami. Istniejący zaledwie od 68 lat Pakistan to „państwo dla muzułmanów”, powstałe w następstwie dekolonizacji subkontynentu indyjskiego na podstawie tak zwanej „teorii dwóch narodów”, akcentującej czynnik wyznaniowy jako kluczowy element państwowotwórczy. Już sam w sobie ten fakt czyni z Pakistanu państwo szczególne w skali globalnej. Religia, która była fundamentem jego utworzenia, stała się jednym z narzędzi służącym do eskalowania podziałów wewnętrznych oraz częścią nieustającej debaty nad rolą islamu w życiu politycznym i społecznym. Ścieranie się nurtu umiarkowanego z konserwatywnym jest nieodłączną cechą charakterystyczną państw, w których religia podlega daleko idącej polityzacji. Pakistan nie jest tu wyjątkiem: rywalizacja dwóch porządków politycznych, prawnych i społecznych stała się nieodłączną częścią tamtejszej rzeczywistości, przy czym żaden z nich nie ma szans na jednoznaczne zwycięstwo. W tym sporze w Pakistanie przeplatają się dwie główne, przeciwstawne sobie wizje: umiarkowanego państwa muzułmańskiego i państwa islamskiego zarządzanego w oparciu o restrykcyjne prawo szariatu. Żadna z nich nie ma dziś szans, by zdobyć znacząco dominującą pozycję.

Jednym z ważnych zagadnień badawczych, jakie omawiam w monografii jest geneza i skutki radykalizacji społecznej w kontekście ukierunkowanych procesów islamizacji. Można je zaobserwować na wielu polach, zwłaszcza na przestrzeni ostatnich kilku dekad, na przykład w systemie edukacyjnym Pakistanu. Niektórzy badacze słusznie określają manipulowanie wiedzą przekazywaną w podręcznikach szkolnych mianem „morderstwa na historii”. Dokonuję analizy przykładów takich działań między innymi w oparciu o uzyskane

podczas prowadzonych przeze mnie badań w Pakistanie raporty lokalnych organizacji pozarządowych reprezentujących mniejszości wyznaniowe i wywiady z osobami reprezentującymi te środowiska. Oceniam też skutki postępującej upolitycznienia radykalnej wersji islamu w pakistańskich szkołach. Odnoszę się do sprzyjającego islamizacji klimatu geopolitycznego z końca lat 70., kiedy to przy odpowiednich uwarunkowaniach zewnętrznych (wojna w Afganistanie i współpraca CIA-ISI, rewolucja w Iranie) i wewnętrznych (islamski reżim gen. Zii ul-Haqa) zainicjowana została działalność organizacji islamskich radykałów na terytorium Pakistanu. Miało to ogromny wpływ na dalszą historię Pakistanu, czego skutki widoczne są do dziś w postaci licznych grup terrorystycznych prowadzących działania nie tylko w Kaszmirze, czy w Afganistanie, ale też przeciwko pakistańskim strukturom państwowym.

Kolejną istotną cechą charakterystyczną Pakistanu jest dominująca pozycja armii i wywiadu, kontrolujących de facto politykę zagraniczną i bezpieczeństwa zarówno w okresie wojskowych dyktatur, jak i rządów cywilnych. W monografii szczegółowo opisuję jak wygląda funkcjonowanie tego „państwa w państwie” wraz ze wszystkimi skutkami politycznymi, ekonomicznymi i społecznymi. Niepokojącym zjawiskiem jest postępująca od lat 70. islamizacja armii, która została zainicjowana podczas dyktatury generała Zii ul-Haqa. W rezultacie realne jest ryzyko, że część jej dowództwa byłaby skłonna współpracować z islamskimi ekstremistami, gdyby ci sięgnęli po władzę. Dowodzą temu na przykład zamachy terrorystyczne na bazy wojskowe w Pakistanie, przeprowadzone na przestrzeni ostatnich kilku lat, które z dużym prawdopodobieństwem organizowano przy współpracy kogoś z wewnątrz.

W moich badaniach nad Pakistanem wychodzę z założenia, że geostrategiczne znaczenie tego państwa we współczesnych stosunkach międzynarodowych i jego wielowymiarowy potencjał (ekonomiczny, kulturowy, demograficzny) sprawiają, że kraj ten powinien być istotnym elementem dyskursu nad współczesnym szeroko pojmowanym bezpieczeństwem, zarówno w kontekście regionalnym, jak i ponadregionalnym. Wkład do tego dyskursu stanowi zatem główny cel mojej publikacji, która jest rezultatem badań terenowych przeprowadzonych w Pakistanie przy zachowaniu multidyscyplinarnych metod badawczych oraz moich licznych kontaktów z pakistańskimi środowiskami naukowymi, politycznymi, mundurowymi, kulturowymi, NGO'sami, *think tankami*, organizacjami i jednostkami reprezentującymi różne grupy społeczne, wyznaniowe, etniczne, itp.

Założeniem monografii nie jest chronologiczne odtworzenie historii państwa, lecz pogłębiona analiza uwarunkowań polityczno-społecznych i tego w jaki sposób się one kształtowały. Odniesienia historyczne pojawiają się w stopniu umożliwiającym lepsze

zrozumienie specyfiki Pakistanu. Pogłębiając wiedzę związaną z zagrożeniami terroryzmem, dokonując systematyzacji i analizy porównawczej grup ekstremistycznych działających na terytorium Pakistanu, czy dokonując dokładnego opisu funkcjonowania obozów szkoleniowych dla terrorystów samobójców i motywacji, jaka kieruje młodych mężczyzn do podejmowania tego typu działań. Wiedzę tę zdobyłam między innymi dzięki analizie uzyskanych na miejscu dokumentów/raportów, wywiadach z ekspertami z różnych dziedzin. Jednym z nich był oficer, który przesłuchiwał głównych członków organizacji TTP (Tehrik-e-Taliban Pakistan), do której należą pakistańscy talibowie (jednym z przesłuchiowanych był Hakimullah Mehsud, późniejszy przywódca TTP).

Książka porusza problematykę związaną nie tylko ściśle z tradycyjnie pojmowanym bezpieczeństwem, lecz całe spektrum zagadnień politycznych, administracyjnych, etnicznych, ekonomicznych, religijnych, społecznych, kulturowych, czy lingwistycznych. Moja hipoteza badawcza zakłada pojmowanie bezpieczeństwa w sposób wielosektorowy, gdzie w ramach warsztatu analitycznego należy ująć także czynniki społeczno-kulturowe, zaś badania nad regionem stanowią podstawowy element debaty na temat wyzwań dla międzynarodowego bezpieczeństwa. Jedną z głównych metod badawczych jest zatem analiza wzajemnych interakcji między środowiskiem zewnętrznym (regionalnym, ponadregionalnym) a sytuacją w Pakistanie i odwrotnie. Wielosektorowe pojmowanie bezpieczeństwa i traktowanie regionów jako dobrego źródła do badań empirycznych pokrywa się z dyskursem w stosunkach międzynarodowych (studiami nad bezpieczeństwem), reprezentowanym przez tak zwaną szkołę kopenhaską (Barry Buzan, Ole Waever)¹. Całościowe podejście do problematyki pakistańskiej, które prezentuję w monografii, wychodzi naprzeciw tej hipotezie, stanowiąc jednocześnie kontrpropozycję dla dominującej retoryki w dyskursie naukowym i publicystycznych doniesieniach w Polsce, gdzie akcentuje się niemal wyłącznie kwestie związane z „twardymi” zagrożeniami dla bezpieczeństwa, czyli terroryzmem.

Dzięki wszechstronnej analizie uwarunkowań kulturowych, etnicznych, wyznaniowych, podziałów wewnętrznych, itp. możliwe jest przedstawienie obrazu Pakistanu, który uzupełnia dotychczasową narrację o te dodatkowe, bardzo istotne elementy. Prezentuję kraj o wielu obliczach i niezwykle bogactwie kulturowym i etnicznym, gdzie działalność islamskich ekstremistów stanowi poważne zagrożenie dla całego społeczeństwa i może mieć trudne do przewidzenia reperkusje. W swoich badaniach wnioskuję, że radykałowie podejmują wysiłki, by za pomocą zarówno bezpośredniej przemocy jak i narzędzi

¹ B. Buzan, O. Waever. 2003. *Regions and Powers: The Structure of International Security*, Cambridge: Cambridge University Press.

politycznego/społecznego nacisku przekształcić państwo muzułmańskie, mające swój rodowód w niezwykle zróżnicowanej, bogatej i od stuleci przenikającej się wzajemnie tradycji religijno-kulturowej subkontynentu indyjskiego w islamski kalifat, rządony za pomocą surowo interpretowanego prawa szariatu. W konkluzjach wielokrotnie podkreślam, że na naszych oczach rozgrywa się walka o oderwanie Pakistanu od południowoazjatyckich korzeni, których elementem jest wielokulturowość i wielowyznaniowość oparta o tradycje hinduistyczne buddyjskie, sikhijskie, islamskie i inne. Przenikając się wzajemnie współtworzyły one specyficzną i niepowtarzalną w skali globalnej tożsamość mieszkańców tej części Azji. Tymczasem sposób myślenia islamskich radykałów, ich wizja państwa i wzrastająca brutalność stosowanych metod stanowią zaprzeczenie tej wyjątkowej spuścizny kulturowej. Zagrożenie, jakie niesie za sobą destabilizacja struktur państwowych, ryzyko przejścia władzy, a także kontroli nad arsenałem nuklearnym przez islamskich radykałów, groźba międzynarodowej izolacji Pakistanu, niepewna przyszłość jego relacji z sąsiadami (Indie czy Afganistan) i z USA, to istotne przyczyny, dla których warto jest moim zdaniem, lepiej poznać i zrozumieć specyfikę tego państwa. Innymi przyczynami są jego krótka lecz dynamiczna historia, bogata etniczna i kulturowa różnorodność, uwarunkowania społeczne i różnice kulturowe/etniczne pomiędzy poszczególnymi prowincjami, sprawiające, że tak naprawdę trudno mówić o jednym Pakistanie.

Rozdział pierwszy monografii odnosi się do uwarunkowań, które towarzyszyły utworzeniu Pakistanu i kształtowaniu się jego specyfiki w pierwszych dekadach istnienia. Zasadniczym pytaniem badawczym, jakie tu stawiam jest to, w jakim stopniu ówczesne uwarunkowania geopolityczne, ideologiczne, ekonomiczne i społeczne legły u podstaw pojawienia się i utrwalenia późniejszych problemów i przełożyły kształtowanie sytuacji w tym państwie. Wnioskuje, że wizja utworzenia państwa dla muzułmanów w Azji Południowej, której głównym wyrazicielem był „ojciec narodu”, Muhammad Ali Jinnah, była w znacznym stopniu wewnętrznie niespójna. Z jednej strony traktowano islam jako narzędzie walki politycznej akcentując „teorię dwóch narodów” mówiącą o niemożliwości koegzystencji muzułmanów i hinduistów w ramach jednego państwa, z drugiej zaś akcentowano konieczność utworzenia umiarkowanego muzułmańskiego państwa, w którym prawa wszystkich grup wyznaniowych będą szanowane. Tymczasem religia jako grunt pod powstanie nowego odrębnego państwa okazała się niewystarczającym spoiwem. Dowodzę temu szczegółowo opisując ekonomiczny i polityczny wyzysk w Bengalu Wschodnim, którego ostatecznym rezultatem była bratobójcza wojna domowa, w wyniku której powstał Bangladesz. Państwo to nazywam „utraconą kolonią” Pakistanu, gdyż do jego odłączenia

doszło za sprawą dyskryminacyjnej polityki ze strony centrum, czyli pendżabskich i mohadżirskich elit, dzierżących ster władzy w państwie. Po tym traumatycznym doświadczeniu utrzymanie integralności terytorialnej stało się priorytetem pakistańskich elit i przełożyło się na zaostrzenie polityki wobec ruchów separatystycznych, na przykład w Beludżystanie. Idee „pan-islamskie” zaczęły być stosowane z większą intensywnością wobec muzułmanów z indyjskiego Kaszmiru, zaś retoryka związana z koniecznością ich „uwolnienia” spod indyjskiej kontroli stała się nieodłącznym elementem przemówień zarówno cywilnych, jak i militarnych przywódców.

W rozdziale pierwszym publikacji dokonuję również analizy polityki najważniejszych cywilnych i wojskowych przywódców Pakistanu, takich jak wspomniany Muhammad Ali Jinnah, a także gen. Ayub Khan, Zulfikar Ali Bhutto, gen. Zia ul Haq, gen. Pervez Musharraf, Benazir Bhutto, Nawaz Sharif. Opisuję między innymi jak za dyktatury generała Zii ul-Haqa doszło do powstania pakistańskiego dżihadyzmu, szariatyzacji prawa, jak dokonywano fałszowania historii i rewizji programów nauczania, by kształtowały skrajnie islamskie wartości, mające jednocześnie stanowić fundament dla wzmacniania idei pakistańskiego nacjonalizmu.

W drugim rozdziale charakteryzuję bieżące problemy, które dotyczą Pakistanu. Szczególną uwagę poświęcam odpowiedzi na pytanie „kto rządzi w Pakistanie?” Dokonuję w tym celu analizy struktur władzy w Pakistanie, poświęcając dużo uwagi roli establishmentu militarno-wywiadowczego. Opisuję głęboko zakorzenione w pakistańskiej specyfice patronackie powiązania między armią, politykami, wpływowymi przemysłowcami i potężnymi posiadaczami ziemskimi. W wielu regionach mamy wciąż do czynienia z systemem opartym na feudalnym wyzysku, gdzie zamindar (feudał) jest zupełnie bezkarny. Niejednokrotnie wielkie obszary ziemi przekazywane są na własność emerytowanym oficerom. Opisując zaangażowanie armii w szeroko pojętym biznesie posługuję się określeniem *milbus*, zastosowanym przez znawczynię tematyki pakistańskiej, Ayeszę Siddiqę, powstałym z połączenia słów *military* i *business*². Potęga armii przekłada się bezpośrednio na sytuację ekonomiczną (duże nakłady na zbrojenia kosztem innych wydatków budżetowych, np. na oświatę i służbę zdrowia), jak i na strategię międzynarodową, której głównym architektem jest armia, zwłaszcza w odniesieniu do Afganistanu, jak i Indii/Kaszmiru. W monografii konkluduję, że połowie drugiej dekady XXI wieku pogrążony w kryzysie ekonomicznym i politycznych zawirowaniach Pakistan nie ma środków i

² A. Siddiq. 2007. *Military Inc. Inside Pakistan's Military Economy*, London: Pluto Press, s. 1.

zasobów, które pozwoliłyby mu na zrealizowanie celów polityki zagranicznej, którym hołdują generałowie: zmianę status quo w indyjskim Kaszmirze, czy też kontrolę sytuacji w Afganistanie, bądź nawet polityczną dominację nad tym państwem poprzez obsadzenie przychylnego sobie rządu.

W rozdziale drugim omawiam też sytuację mniejszości religijnych i etnicznych; prezentuję wybrane społeczności i ich obyczaje, na przykład Kalasze, Hazarowie czy Saraikowie. Szczególną uwagę poświęcam napięciom szyicko-sunnickim, zwłaszcza w odniesieniu do prześladowań, jakie doświadcza mniejszość szyicka, które sprawia, że analitycy zajmujący się Pakistanem, konkludują, że muzułmański kraj toczy wojnę sam ze sobą. W rozdziale tym przedstawiam między innymi sytuację mniejszości wyznaniowej ahmadytów, których prześladowania są sankcjonowane przez państwo za sprawą specjalnej poprawki do konstytucji i późniejszych aktów prawnych, uznających tę grupę za niemuzułmanów. Przyczyniło się to do wykluczenia tej społeczności i doprowadziło do eskalacji aktów agresji w nią wymierzonych. Rozdział zawiera także pogłębioną analizę komparatywną odnoszącą się do celów i sposobów funkcjonowania różnych organizacji terrorystycznych, które działają na terytorium Pakistanu, takich jak talibowie pakistańscy i afgańscy, czy kaszmirscy dżihadyści oraz grupy antyszyickie. Dokonuję też charakterystyki roli pakistańskiego wywiadu, ISI, w dozbieraniu i wspieraniu wybranych grup, a także z detalami opisuje jak wygląda program nauczania i funkcjonowanie systemu edukacji w szkołach koranicznych, które, częściowo pozostające poza kontrolą państwa, stanowią istotne źródło postępującej radykalizacji. W rozdziale drugim analizuję też kwestie demograficzne i problem dostępu do wody i energii, uznając je za jedno z najważniejszych wyzwań stojących przed Pakistanem, zwłaszcza w kontekście szybkiego przyrostu naturalnego. Rozdział zamykają rozważania na temat obyczajów i problemu równości płci, w tym uczestnictwa kobiet w przestrzeni publicznej i ich praw w społeczeństwie zdominowanym przez mężczyzn. Podkreślam jak bardzo silnie zakorzenione prawa zwyczajowe i tradycje oraz podziały klasowe i kulturowo-religijna różnorodność Pakistanu determinują życie kobiet. Opisuję przyczynę bezkarności sprawców tak zwanych zabójstw „honorowych”, czy też zwyczaj oddawania za mąż dziewczynek w ramach rozwiązywania międzyklanowych sporów. Przekazuję uwagi kobiet z różnych warstw społecznych, z którymi miałam możliwość porozmawiać o ich prywatnym życiu.

W rozdziale trzecim odnoszę się do zagadnień związanych z poszczególnymi prowincjami Pakistanu. Taka analiza jest pierwszą na polskim rynku wydawniczym. Charakteryzuję wszystkie prowincje Pakistanu: Pendżab, Sindh, Beludżystan i Chajber

Pakhtunkwa, kładąc szczególny nacisk na sytuację polityczno-społeczną i działające na ich terenie ruchy autonomiczne/separatystyczne, ich relacje z władzami państwa oraz potencjalne zagrożenia dla utrzymania pakistańskiej integralności terytorialnej. Analiza obejmuje także jednostki administracyjne, takie jak półautonomiczny region plemienny FATA, Gilgit Baltistan, czy tak zwany Azad, czyli „wolny” Kaszmir. Celem tego rozdziału jest pokazanie różnorodności Pakistanu w kontekście relacji centrum-peryferie, a także odmiennych systemów zarządzania w stosunku do prowincji i do pozostałych terytoriów, na przykład mający swoje źródła w okresie kolonialnym sposób administrowania Kaszmirem, który do dziś nie został zreformowany. Analiza rywalizacji między centrum (Pendżabem) a peryferiami (reszta kraju), jest szczególnie istotna dla zrozumienia procesów politycznych w Pakistanie, zwłaszcza biorąc pod uwagę czynniki historyczne – wojnę domową z początku lat 70., której skutkiem było odłączenie się od Pakistanu Bengalu Wschodniego. Od tego czasu realne stało się ryzyko dalszej „balkanizacji” państwa, co od lat 70. miało przeważający wpływ na politykę tłumienia lokalnych separatyzmów przez kolejne rządy. Prowincje z kolei oskarżają elity polityczne o „pendżabizację” kraju i nierówny, korzystny dla bogatego Pendżabu udział w zyskach z eksploatacji surowców naturalnych (zwłaszcza w Beludżystanie). Aby uniknąć sytuacji, w której Beludżystan stałby się nowym Bangladeszem, co nieuchronnie doprowadziłoby do upadku Pakistanu, tamtejszy establishment militarny i wywiadowczy robi wszystko, by stłumić tendencje separatystyczne. Nawet debata na temat Beludżystanu jest zakazana, a aktywiści próbujący ją podjąć, giną, tak jak znana obrończyni praw człowieka Sabeen Mahmood zastrzelona w Karaczi w kwietniu tego roku, prawdopodobnie przez ISI.

Analizując ten i inne wewnętrzne konflikty i podziały w Pakistanie zastanawiam się, czy udało się w ciągu kilku dekad „wyposażyć” obywateli państwa w odrębną tożsamość narodową. Na tym tle rodzi się pytanie, czy istnieje ktoś taki jak Pakistańczyk i jakie narzędzia służące budowie narodowej identyfikacji udało się skutecznie wdrożyć podczas ponad sześciu dekad istnienia Pakistanu? Rozważania te stanowią podstawę do zaakcentowania rozbieżności między ideą scentralizowanego Pakistanu, której hołdują chcące zachować dominującą pozycję pendżabskie elity polityczne, a stanem faktycznym, gdzie różnorodność poszczególnych prowincji i głęboko zakorzenione poczucie odrębnej tożsamości ich mieszkańców, nakazywałoby raczej ugruntowanie pakistańskiej państwowości w oparciu o federację (pół)autonomicznych prowincji. Takie rozwiązanie, które gwarantowałoby miejscowej ludności większe uczestnictwo w zarządzaniu na szczeblu lokalnym, wychodzi naprzeciw aspiracjom wszystkich największych grup etnicznych.

Utrzymanie obecnego systemu, w którym dominuje daleko idąca asymetria władzy, wzmagając poczucie wykluczenia, sprawia, że dezintegracja państwa lub nawracające eskalacje w działalności ruchów separatystycznych pozostają możliwym scenariuszem.

Parafrazując Jinnahowską teorię, w Pakistanie powinno się według mnie zastosować „teorię wielu narodów”, która odzwierciedlałaby istniejącą różnorodność etniczną i kulturową oraz nadawałaby równe prawa wszystkim regionalnym społecznościom narodowościowym, grupom etnicznym i wyznaniowym. Głównym elementem takiego podejścia powinna być federalizacja i nadanie szerokich uprawnień władzom lokalnym w poszczególnych prowincjach. W pełnoprawny system zarządzania powinny zostać włączone „Azad” Kaszmir i Gilgit Baltistan, które powinny mieć status prowincji z prawem demokratycznego wyboru lokalnych władz a nie być zarządzane przez polityków z Islamabadu. Niezbędne są szeroko zakrojone reformy ekonomiczne i inwestycje w edukację oraz infrastrukturę w tych zaniedbanych pod tym względem regionach.

Rozdział czwarty skupia się na analizie wyzwań stojących przed polityką zagraniczną i bezpieczeństwa Pakistanu. Uwaga poświęcona jest głównym adresatom pakistańskiej polityki zagranicznej: Stanom Zjednoczonym, Indiom, Chinom oraz Afganistanowi. Rozdział omawia strategie poszczególnych państw wobec Pakistanu w kontekście dynamicznie ewoluujących geopolitycznych uwarunkowań regionalnych i globalnych. Dokonuję szczegółowej charakterystyki trudnych relacji amerykańsko-pakistańskich, które określam mianem „aliansu rozczarowań”, zarówno w okresie zimnowojennym, jak i w czasie niedawno zakończonej operacji w Afganistanie, opisuję strategię wspierania talibów w Afganistanie prowadzoną pod egidą pakistańskiego wywiadu i armii przy bezsilności rządów cywilnych Pakistanu w latach 90. XX wieku, które były praktycznie wykonawcami założeń strategii establishmentu wywiadowczo-militarnego.

Konflikt z Indiami (jedyne na świecie, w który zaangażowane są dwa państwa nuklearne) nasila napięcie w regionie, a celowo podtrzymywane głównie przez establishment wojskowo-wywiadowczy poczucie permanentnego, rzekomego zagrożenia ze strony potężniejszych Indii przełożyło się na indiocentryzm pakistańskiej strategii regionalnej, której głównym architektem stała się rosnąca w siłę armia. Dochodzę do wniosku, że powstał szczególnie, samonapędzający się cykl: celowo podtrzymywane poczucie zagrożenia stawało się podstawą dla rozbudowy potencjału militarnego (w tym nuklearnego), przekazywania ogromnych wydatków na zbrojenia kosztem innych potrzeb, takich jak gospodarka czy edukacja. Rywalizacja z Indiami, której głównym punktem pozostaje Kaszmir, sprawia, że państwa Azji Południowej nie są w stanie wypracować skutecznej formuły regionalnej

kooperacji. Mimo, że eskalacja tego konfliktu do najwyższego poziomu jest mało prawdopodobna, przewlekłe napięcia o niskiej intensywności wzdłuż granicy pozostają częścią bilateralnych relacji indyjsko-pakistańskich i niewiele wskazuje, że ulegnie to zmianie. Efektem ubocznym tego trwającego kilkadziesiąt lat konfliktu jest zarówno pogłębienie procesu upolitycznienia islamu jako spoiwa łączącego dżihadystów w walce z wrogiem, jak i stworzenie potężnego establishmentu militarnego, posiadającego decydujący głos pakistańskiej polityce wewnętrznej i zagranicznej.

W zakończeniu monografii staram się zbudować prawdopodobny scenariusz rozwoju sytuacji w Pakistanie i proponuję rozwiązania, których zdżożenie mogłoby poprawić sytuację w państwie i jego wizerunek na arenie międzynarodowej. Podkreślam, że swoistym paradoksem Pakistanu jest fakt, że pomimo dominującej roli armii, która kultywuje swój wizerunek jako siły jednoczącej państwo, Pakistan jest niezdolny do kontroli swojego terytorium (np. KPK, obszarów plemiennych, regionów, na których funkcjonują ekstremiści). Stawiam hipotezę, że u podstaw takiego stanu rzeczy mogą leżeć dwie przyczyny: albo armia istotnie jest zbyt słaba, by skutecznie zwalczać ekstremizm, bądź też w jej interesie jest utrzymywanie (kontrolowanego) chaosu w państwie. Uznaję, że ta druga możliwość jest zdecydowanie bardziej prawdopodobna.

Nieustającym problemem Pakistanu jest narastająca przemoc o charakterze etnicznym i religijnym, zarówno na obszarach wiejskich, jak i w miastach. Jest ona pokłosiem strategii pakistańskich elit rządzących zwłaszcza od lat 70., gdzie stałym elementem politycznego dyskursu stała się niebezpieczna kompilacja muzułmańskiego nacjonalizmu z islamskim ekstremizmem. Utorowało to drogę do islamizacji państwa, do zideologizowania religii na niespotykaną wcześniej skalę, nawet w państwie, które zostało stworzone w oparciu o czynnik wyznaniowy. Polityzacja religii dała z kolei zielone światło dla nasilających się nadużyć, także w ramach systemu prawnego i coraz skuteczniejszego wykluczania społeczności uznanych za niemuzułmańskie (ahmadyci, szyici) poza nawias prawa i społecznej koegzystencji. Praktycznie wszystkie mniejszości etniczne i religijne w Pakistanie funkcjonują w nieprzerwanym strachu o swoje bezpieczeństwo. Islamskie przepisy prawne (np. ustawa o bluźnierstwie, prawo dot. cudzołóstwa) wykorzystywane są do prześladowań tych grup (ale także sunnickich Pakistaczyków), zaś jakiegokolwiek próby załagodzenia/reformy tych praw spotykają się z zaciekłym oporem ze strony radykałów z partii islamskich i ugrupowań ekstremistycznych.

Aby skuteczniej walczyć z nękającymi Pakistan problemami uznaję, że konieczne jest wdrożenie szeroko zakrojonych reform i zmiana międzynarodowej strategii tego państwa. W

konkluzji wymieniam możliwe rozwiązania, podkreślając przy tym, że w obecnych realiach w niektórych przypadkach to myślenie życzeniowe:

- polityka twardej ręki wymierzona we wszystkie grupy terrorystyczne, w tym w talibów afgańskich i pakistańskich, ekstremistów pendżabskich, np. z grup antyszyickich, dżihady stów kaszmirskich,
- objęcie kontrolą państwa szkół koranicznych czyli medres,
- zwiększenie nakładów na naukę i reforma systemu państwowego systemu edukacyjnego,
- zmiany w programach nauczania: usuwanie treści zawierających zakłamania historii i elementów mowy nienawiści, uniemożliwienie partiom islamskim wprowadzania promujących radykalizm zmian w podręcznikach;
- powołanie niezależnych komisji, w ramach których będą zasiadać przedstawiciele wszystkich grup wyznaniowych/etnicznych, aby dokonać rewizji treści zawartych w podręcznikach szkolnych,
- karanie osób odpowiedzialnych za nawoływanie do przemocy, zwłaszcza mułłów piętnujących i głoszących mowę nienawiści podczas meczetowych przemówień,
- zniesienie dyskryminującego, prowadzącego do agresji i niedopuszczalnego w demokratycznym państwie tak zwanego prawa o bluźnierstwie,
- zaprzestanie podziału na „dobrych” i „złych” talibów; kampania militarna powinna być wymierzona także w grupy cieszące się dotychczas wsparciem pakistańskich służb bezpieczeństwa,
- otwarta krytyka ze strony władz państwa wobec działalności terrorystycznej – zwoływanie konferencji prasowych, w których premier jednoznacznie potępia wszelkie zamachy – zarówno przeciwko elitarnym szkołom będącym pod kontrolą armii, jak i szyitom jadącym na pielgrzymkę, czy innym mniejszościom,
- stanowcza odmowa ewentualnych negocjacji z talibami,
- stopniowe odejście od niekończącej się spirali przemocy (taktyka zemsty) na rzecz odpowiedniej edukacji zwłaszcza dla grup ekonomicznie i społecznie wykluczonych,
- inwestycje rozwojowe i infrastrukturalne w plemiennych regionach przygranicznych i pozostałych jednostkach administracyjnych Pakistanu, takich jak Azad Kaszmir czy Gilgit Baltistan,

- intensywna kampania medialna promująca tolerancję i kreująca wizerunek Pakistanu jako państwa muzułmańskiego, szanującego swą różnorodność etniczną i wyznaniową, polityka „zero tolerancji” dla apologetów agresji wobec mniejszości,
- zmiany w przepisach prawa, które wyeliminują apartheid, którego doświadczają ahmadyci,
- podejmowanie starań, by pozyskać społeczną aprobatę dla piętnowania wszelkich form przemocy,
- poddanie establishmentu militarno-wywiadowczego pod kontrolę rządu cywilnego,
- sprawiedliwszy udział poszczególnych prowincji w dostępie i dystrybucji dóbr i surowców naturalnych,
- odejście od retoryki oskarżającej wrogie siły o destabilizację sytuacji w Pakistanie,
- zaangażowanie się w wysiłki zmierzające do zwiększenia współpracy ekonomicznej w regionie, na przykład na forum SAARC,
- transparentność we wszelkich projektach finansowanych z publicznych pieniędzy i współfinansowanych przez instytucje międzynarodowe,
- priorytetowe traktowanie walki z kryzysem energetycznym,
- zwiększenie nakładów na edukację i służbę zdrowia,
- ochrona praw kobiet, zwalczanie przemocy wobec nich (tak zwane „honorowe” zabójstwa), reformy zwiększające ich dostęp do edukacji i torujące drogę do aktywniejszego uczestnictwa kobiet na rynku pracy, w życiu politycznym i społecznym.

Wyniki badań empirycznych (głównie badań jakościowych, stanowiących moją podstawową metodę badawczą, takich jak wywiady eksperckie, analiza raportów, obserwacja uczestnicząca) zaprezentowane w mojej monografii można wykorzystać do analizy uwarunkowań bezpieczeństwa w regionie Azji Południowej, umożliwiając też one uzyskanie wielowymiarowej wiedzy na temat specyfiki wewnętrznej i zewnętrznej Pakistanu i dynamiki bezpieczeństwa regionalnego. Stanowią także wkład do istotnej części debaty w ramach współczesnych stosunków międzynarodowych i uwarunkowań bezpieczeństwa, jaką jest działalność i wzrastające znaczenie uczestników pozapaństwowych. Moje badania mogą być zastosowane przy ocenie obecnego układu bezpieczeństwa w Azji Południowej oraz perspektywach rozwoju sytuacji, a także wykorzystane na potrzeby przygotowywania

wyznaczników polityki zagranicznej Polski wobec Pakistanu oraz pomocne w kształtowaniu polityki wobec całego regionu Azji Południowej.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych (artystycznych)

Monografia *Zrozumieć Pakistan. Radykalizacja, terroryzm i inne wyzwania* stanowi kontynuację moich szeroko zakrojonych badań nad Pakistanem i regionem Azji Południowej. W ramach badań nad strategią międzynarodową Pakistanu opublikowałam między innymi rozdział *Paradygmat realistyczny w polityce bezpieczeństwa Pakistanu*, w książce pod tytułem *Teoria realizmu w nauce o stosunkach międzynarodowych pod redakcją E. Halizaka, J. Czaputowicza*, (Wyd. Rambler, Warszawa 2014). Omawiam w nim analityczną istotę paradygmatu realistycznego, podkreślając, że automatyczne posługiwanie się nim przy analizie strategii Pakistanu jest dziś zbyt uproszczeniem niosącym echo zimnowojennych uwarunkowań. Zastosowanie realizmu w praktyce (np. poprzez udział w wyścigu zbrojeń, stosowanie agresywnej retoryki) i przekładanie go na realizowaną strategię polityczną stanowi niejednokrotnie element ideologii służącej realizacji celów określonych grup władzy i nie przekłada się na skuteczne poszukiwanie trwałych rozwiązań konfliktów. Konkluduję, że dominująca rola armii w Pakistanie zapobiega rozwiązywaniu konfliktów i sprzyja postrzeganiu bezpieczeństwa poprzez pryzmat realizmu. W praktyce jednak realizm tworzy iluzję bezpieczeństwa podpartą permanentnym strachem i przerysowanym wizerunkiem wroga w dychotomicznie postrzeganych realiach międzynarodowych. Zbrojenia i kumulacja potęgi implikują zachowania o charakterze konfliktogennym, sprawiając, że cały proces staje się samonapędzającym się zjawiskiem.

Tematykę odnoszącą się do dylematów bezpieczeństwa Pakistanu poruszam też między innymi w rozdziale *Security Dilemmas of Contemporary Pakistan. International Dimension* w książce pt. *Dilemmas of Contemporary Asia. Deliberations on Economy and Security* pod redakcją J. Marszałek-Kawy (2013). Pakistańską strategię wobec Indii i jej konsekwencje charakteryzuję w artykule *Difficult neighbourhood: the key objectives of Pakistan's foreign policy towards India in the XXI st century*. Został on przyjęty do druku w periodyku naukowym „Politeja”, wydawanym przez Uniwersytet Jagielloński.

Pakistan nie jest jedynym punktem odniesienia moich naukowych zainteresowań. Moje pozostałe badania dotyczące szeroko pojętych stosunków międzynarodowych skupiają się na problematyce związanej z mocarstwową rywalizacją, współczesną historią i polityką

zagraniczną Indii, a także konfliktami w Azji Południowej. Badania te można podzielić na dwa główne, uzupełniające się obszary badawcze:

1. Szeroko pojęta specyfika wyzwań w bilateralnych stosunkach indyjsko-pakistańskich ze szczególnym odniesieniem do konfliktu kaszmirskiego. Konflikt ten służy jako *case study* w dokonywanej przeze mnie teoretycznej analizie dynamiki konfliktów międzynarodowych. Modelową analizę teoretycznego przebiegu konfliktu zbrojnego przez jego różne fazy eskalacji i deeskalacji przekładam na empiryczne badania nad konfliktem kaszmirskim. Uwarunkowania polityczne, ekonomiczne i społeczne w Kaszmirze zarówno indyjskim i pakistańskim, problematyka praw człowieka w obydwu częściach Kaszmiru, polityka władz Indii i Pakistanu wobec administrowanych przez siebie części Kaszmiru. Główne osiągnięcia w tej dziedzinie to: monografia *Indyjsko-pakistański konflikt o Kaszmir*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2010.
2. Geopolityczne uwarunkowania regionu Azji Południowej, analiza znaczenia Indii i Pakistanu we współczesnych stosunkach międzynarodowych przez pryzmat bilateralnych relacji tych państw z ważnymi aktorami współczesnych stosunków międzynarodowych. Problematyka mocarstwowej rywalizacji i elementów współpracy między Indiami i Chinami, znaczenie tych dwóch państw w polityce Unii Europejskiej. Główne osiągnięcia w tej dziedzinie to: monografia *Indie i Pakistan w stosunkach międzynarodowych. Konflikty, strategie, bezpieczeństwo*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2013 oraz rozdział *Central Europe, the European Union and Emerging Asia*, w publikacji zbiorowej pod redakcją K. Srinivashana i F. Erixona pt. *Europe in Emerging Asia*, Rowman & Littlefield International, London 2015.

Ad. 1.

Spór indyjsko-pakistański o Kaszmir jest jedynym na świecie międzynarodowym, nierozwiązanym i przewlekłym konfliktem, w który zaangażowane są państwa sąsiadujące ze sobą, posiadające arsenał nuklearny. Ze względu na uwarunkowania geopolityczne Azji Południowej i potencjalne skutki, jakie może przynieść jego eskalacja.

Wielopoziomowa systemowa analiza w ramach teorii konfliktów, w tym zwłaszcza problemy eskalacji i deeskalacji konfliktów międzynarodowych z odniesieniem do konfliktu kaszmirskiego, były punktem wyjściowym moich badań nad regionem i pozostają istotnym

elementem moich naukowych zainteresowań. Artykuł dotyczący teorii konfliktów pt. *Dynamika konfliktów międzynarodowych: konflikt w fazie eskalacji*, opublikowałam w „Sprawach międzynarodowych” (nr 4, 2009). Wychodząc z założenia, że przebieg konkretnego konfliktu należy charakteryzować opierając się na wyodrębnionych punktach zwrotnych, które tworzą modelowy obraz jego dynamiki, dokonuję egzemplifikacji czynników wpływających na procesy sprzyjające eskalacji i deeskalacji konfliktów. Rozważania teoretyczne dotyczące czynników sprzyjających przechodzeniu konfliktów przez różne fazy przekładam na praktyczną analizę konfliktu o Kaszmir. Badania te mogą być zastosowane do rozwoju narzędzi służących zawansowanemu zapobieganiu konfliktów, jako że zapobieganie konfliktom zakłada dokładną identyfikację czynników, które je stymulują, aby skuteczniej je usunąć. Analiza teoretyczna (modelowa) musi zostać uzupełniona geopolitycznymi uwarunkowaniami regionalnymi w danym przedziale czasowym. Tak jak nadmieniałam powyżej, mój warsztat badawczy oparty jest o wielopoziomową, systemową analizę, która włącza czynniki związane z szeroko pojętym bezpieczeństwem oraz polityczne, kulturowe, etniczne, religijne, ekonomiczne, społeczne i historyczne.

Konflikt kaszmirski zasługuje na szczególną uwagę, choć w polskim dyskursie naukowym poświęca mu się niewiele miejsca. Jestem autorką pierwszej na polskim rynku wydawniczym monografii dotyczącej szczegółowego przebiegu tego konfliktu, pt. *Indyjsko-pakistański konflikt o Kaszmir* (Warszawa 2010). Jest to pogłębiona analiza politologiczno-historyczna, a której dokonuję analizy genezy konfliktu, poszczególnych jego etapów (fazy eskalacji i deeskalacji) i ich konsekwencji. Założenia modelowej, teoretycznej analizy konfliktów stosuje w praktyce, selekcyjując czynniki, które w sposób pośredni i bezpośredni wpływają na dynamikę tego konfliktu. Biorę pod uwagę na przykład czynnik osobowy (działania przywódców cywilnych i wojskowych lub innych wpływowych osób), uwarunkowania geostrategiczne konkretnej epoki (np. realia zimnowojenne i ich wpływ na ewolucję/dynamikę systemu bezpieczeństwa w Azji Południowej), wpływ uczestników pozapaństwowych (grupy ekstremistyczne i motywy ich działania), sytuację w Kaszmirze (ruch narodowyzwoleńczy/separatystyczny – jego początkowo głównie świecki, a potem wyznaniowy charakter).

Omawiam także działania podjęte przez ONZ oraz szczegółowo prezentuję stanowiska zarówno Indii, Pakistanu, jak i różnych organizacji reprezentujących Kaszmiczyków, co nie jest często praktykowane w dyskursie dotyczącym tego konfliktu. Dokonałam też pierwszy raz w Polsce autorskiego tłumaczenia najważniejszych dokumentów dotyczących konfliktu, takich jak np. rezolucje ONZ i Komisji Narodów Zjednoczonych ds.

Indii i Pakistanu (UNCIP), bilateralnych porozumień zawartych między Indiami i Pakistanem, korespondencji dyplomatycznej.

W ramach badań nad teorią konfliktów i jej przełożeniem na specyfikę kaszmirską byłam też głównym wykonawcą projektu badawczego pt. „Zaawansowane zapobieganie konfliktom”, realizowanego przez Katedrę Stosunków Międzynarodowych SWPS w latach 2010-2011. Jego celem było poszukiwanie czynników, które sprzyjają pokojowym relacjom między uczestnikami stosunków międzynarodowych, zaangażowanymi w trudno rozwiązywalne, przewlekłe konflikty. W ramach tego projektu opublikowałam między innymi dwie analizy eksperckie: *Konflikt o Siaczen jako kluczowy element indyjsko-pakistańskiego procesu pokojowego* oraz *Chiny i Indie na drodze współpracy gospodarczej i strategicznej. Czynniki sprzyjające deeskalacji bilateralnych stosunków*. Kolejnym wymiernym rezultatem badań podjętych w ramach tego projektu była monografia pod redakcją Wojciecha Kosteckiego pt. *Zaawansowane zapobieganie konfliktom*, (Wyd. ASPRA-JR, Warszawa 2011). Znalazł się w niej mój artykuł pt. *Desekurytyzacja konfliktu o Kaszmir w latach 2003-2010: perspektywa indyjska i pakistańska*. Zastosowanie koncepcji teoretycznych rozważań nad konfliktami do analizy konfliktu kaszmirskiego zaprezentowałam także w artykule pt. *Metodologia badań nad konfliktem kaszmirskim: projekt autorski*, w publikacji pod redakcją P. Sienkiewicza i H. Świebody pt. *Metodologia badań bezpieczeństwa narodowego. Tom VII*, wydanym przez Akademię Obrony Narodowej w 2014 r.

Kolejną publikacją odnoszącą się do dynamiki konfliktu kaszmirskiego jest rozdział *The roots and dynamics of Kashmir conflict between India and Pakistan* w publikacji pod redakcją L. Thanh, P. Łonyszyna pt. *Asia in the XXI century: conflicts and disputes*, Wyd. A. Marszałek, Toruń 2014. W swoich badaniach nad Kaszmirem zwracam uwagę na kontekst wyznaniowy zastanawiając się, na ile jest on jednym z czynników eskalującym indyjsko-pakistańską rywalizację. Rezultatem tych zainteresowań naukowych jest będący w druku rozdział pt. *Indyjsko-pakistański konflikt o Kaszmir: kontekst etnoreligijny*, w publikacji pod redakcją R. Zenderowskiego i D. Wybranowskiego pt. *Religia w konfliktach etnicznych*, (Wyd. KUL, Lublin 2015). Dowodzę w nim, że podczas eskalacji konfliktu różnice religijne i etniczne nabierają znaczenia symbolicznego, służą do mobilizacji poszczególnych grup poprzez wzmocnienie więzi i wspólnej tożsamości. Rzeczywiste problemy (ekonomiczne, społeczne) przesuwane są na poziom dyskursu wyznaniowego czy etnicznego, co antagonizuje zwaśnione strony, ale uniemożliwia rozwiązywanie prawdziwych przyczyn konfliktów. Polityczni, wojskowi czy religijni przywódcy są szczególnie zainteresowani

akcentowaniem tych różnic i stosowaniem ich jako strategicznych narzędzi do eskalowania przemocy, której utrzymywanie przynosi im partykularne korzyści.

W kontekście analizy konfliktu kaszmirskiego jako części uwarunkowań współczesnych relacji międzynarodowych interesuje mnie także stanowisko państw trzecich oraz potencjalne zaangażowanie istotnych graczy na arenie międzynarodowej w rozwiązanie tego konfliktu. Opublikowałam artykuł pt. Stanowisko *Chin wobec indyjsko-pakistańskiego konfliktu o Kaszmir w latach 1949-2011* w publikacji pod redakcją M. Pietrasiak, T. Kamiński pt. *China goes global. Rosnące znaczenie Chin na arenie międzynarodowej*, (Wyd. Naukowe Ibidem, Łódź 2012). Dowodzę w nim, że niestabilność na obszarze Azji Południowej i utrzymywanie się konfliktu między Indiami i Pakistanem w fazie wyciszonej, ograniczonej do przygranicznych strać na niewielką skalę, leży w interesie Chin. Z jednej strony konflikt osłabia regionalnego rywala Chin – Indie, z drugiej zaś Pekin może czerpać strategiczne profity z militarno-ekonomicznego sojuszu z Pakistanem.

W badaniach nad Kaszmiem sięgam także do historycznych i kulturowych uwarunkowań Doliny Kaszmirskiej, zwłaszcza do okresu, w którym następowała stopniowa islamizacja tego terytorium. W artykule pt. *Lal Ded: Kashmiri rebel saint-poetess and her legacy*, który ukazał się w półroczniku "Pakistan Vision", Vol. 16, No. 1, 2015, publikowanym przez Centrum Studiów Pakistańskich Uniwersytetu Pendżabskiego, zajmuję się charakterystyką uwarunkowań społecznych i wyznaniowych XIV-wiecznego Kaszmiru, zwłaszcza w kontekście relacji między miejscowymi Panditami/Braminami i napływającymi do Kaszmiru muzułmańskimi misjonarzami oraz rosnącą popularnością sufizmu wśród mieszkańców Kaszmiru i ich stopniowym przechodzeniem na islam. Analiza poezji ówczesnych mistyków (Lal Ded, Nund Rishi) w kontekście burzliwych historycznych wydarzeń (przejęcie władzy przez pierwszego władcę, który przyjął islam) i społecznych przemian pomaga w zrozumieniu wyjątkowej specyfiki regionu i synkretycznej relacji między buddyzmem, hinduizmem i islamem. W tym kontekście nowego znaczenia nabierają wydarzenia z lat 90. XX wieku, kiedy hinduscy Pandici zmuszeni zostali na fali antyindyjskiego powstania wspieranego przez bojowników z Pakistanu do exodusu z Doliny Kaszmirskiej. Przyniosło to skutek w postaci masowych naruszeń praw człowieka i przyczyniło się do istotnych i prawdopodobnie nieodwracalnych zmian w strukturze społecznej i wyznaniowej Kaszmiru, która kształtowana była przez stulecia.

Moje szczególne zainteresowanie Kaszmiem budzą liczne nadużycia praw człowieka popełniane przez władze obydwu państw w administrowanych przez siebie częściach Kaszmiru. Od 2013 roku jestem głównym wykonawcą projektu badawczego finansowanego

przez NCN pt. „Polityka Indii i Pakistanu wobec Kaszmiru w kontekście praw człowieka”. Badania prowadzę po indyjskiej i pakistańskiej stronie Kaszmiru oraz w Indiach i Pakistanie, nawiązując liczne kontakty z tamtejszymi działaczami praw człowieka, prawnikami, naukowcami i przedstawicielami organizacji pozarządowych. Ze względu na fakt, iż region Kaszmiru jest terytorium spornym, jednym z najbardziej zmilitaryzowanych obszarów świata, na którym stacjonują liczne oddziały militarne, paramilitarne, służby bezpieczeństwa, itp., monitorujące m. in. działalność zagranicznych badaczy, nawiązanie kontaktów zwłaszcza z osobami zajmującymi się problematyką szeroko pojętego bezpieczeństwa oraz praw człowieka, jest utrudnione (a nawet obciążone pewnym stopniem ryzyka) po obydwu stronach granicy.

Na temat Kaszmiru, problemów bezpieczeństwa w Azji Południowej, czy też stanowiska Unii Europejskiej wobec ww. problemów uczestniczę w seminariach i wykładach regularnie na czołowych pakistańskich uczelniach: Uniwersytecie Quaid-e-Azam w Islamabadzie i Uniwersytecie Pendżabskim w Lahaur.

Od ponad 10 lat prowadzę autorskie wykłady/warsztaty/konwersatoria dotyczące konfliktów międzynarodowych i bezpieczeństwa. Obecnie, w roku akademickim 2015/16, prowadzę w Uniwersytecie SWPS następujące kursy związane z tą tematyką: „Conflict prevention and resolution in international relations”, „Contemporary security challenges: analysis and scenario building”, „BA seminar: International relations/security/diplomacy” (na kierunku anglojęzycznym) oraz: „Konflikty międzynarodowe”, „Globalna i regionalna organizacja bezpieczeństwa”, „Zachód - świat islamski - relacje w XXI wieku”, „Pokojowe zażegnywanie sporów międzynarodowych” (na kierunku polskojęzycznym).

Ad 2.

W ramach szeroko pojętej analizy strategii międzynarodowej Indii i Pakistanu we współczesnych stosunkach międzynarodowych, zajęłam się relacjami tych państw z głównymi światowymi aktorami i państwami odgrywającymi znaczącą rolę w regionie. Efekty tych badań zostały opublikowane w monografii pt. *Indie i Pakistan w stosunkach międzynarodowych. Konflikty, strategie, bezpieczeństwo* (Warszawa 2013). Przedstawiam w niej drogę Indii i Pakistanu do niepodległości, charakteryzuje strategię polityki zagranicznej Indii, zwracając szczególną uwagę na mocarstwowe aspiracje tego państwa, by stać się czołową potęgą we współczesnym świecie. Następnie analizuję szereg problemów będących częścią dwustronnych relacji indyjsko-pakistańskich, na przykład rywalizację o wody

pochodzące z Indusu i jego dopływów, czy konflikt w obrębie lodowca Siaczen, który między innymi ze względu na absurdalność jego kontynuacji i kwestie ekologiczne powinien być według mnie oddany pod międzynarodowy monitoring. Charakteryzuję też inny obszar sporny, tak zwany Sir Creek, słone bagna znajdujące się przy ujściu do morza rzeki Indus, gdzie brak demarkacji granicy jest przyczyną jej nieumyślnego przekraczania przez rybaków, którzy trafiają do więzienia. Brak woli politycznej po obydwu stronach jest przyczyną niemożności rozwiązania tego łatwego w istocie do uregulowania sporu. Druga część tej monografii pt. USA i Chiny w Azji Południowej, zawiera szczegółową analizę stosunków tych dwóch mocarstw z Indiami i Pakistanem, począwszy od 1947 roku, czyli od uzyskania przez Indie i Pakistan niepodległości.

Moim szczególnym zainteresowaniem badawczym cieszy się wielkomocarstwowa rywalizacja we współczesnym multilateralnym systemie międzynarodowym. W tym kontekście szczególną uwagę przykładam do analizy stosunków chińsko-indyjskich i ich politycznego, ekonomicznego oraz strategicznego wymiaru. Zwracam uwagę na znaczenie relacji indyjsko-chińskich w kontekście ich znaczącego wpływu na kształtowanie systemu bezpieczeństwa i równowagi sił w skali ponadregionalnej. Efektem tych badań jest między innymi rozdział pt. *Między rywalizacją a współpracą: zarys relacji chińsko-indyjskich w XXI wieku*, w publikacji pod redakcją K. Żakowskiego pt. *Współczesna Azja Wschodnia. Wybrane zagadnienia* (Łódź 2011) oraz *Chiny i Indie – rywalizacja o status mocarstwa. Szanse i prognozy na przyszłość*, w książce pod redakcją J. Wardęgi pt. *Współczesne Chiny w kontekście stosunków międzynarodowych*, Wydawnictwo (Kraków 2014).

Agnieszka
Kurczak